

Gönderim Tarihi: 15.11.2016

Kabul Tarihi: 01.03.2017

SİYASAL ROMAN KURAMI: TÜRK YAZINI ÖRNEĞİ¹ Political Novel: Turkish Novel Case

Ali TİLBE

Doç. Dr., Namık Kemal Üniversitesi,
Fen-Edebiyat Fakültesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü,
atilbe@nku.edu.tr

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Roman, 19. yüzyılda Avrupa'da yeni özgürlükçü/kentsoylu yaşam biçimini öyküleyen bir tür olarak belirir. 20. yüzyılda yazılan Marksist toplumsal gerçekçi romanlar yalnızca çağına ayna tutmakla yetinmez, onu değiştirmek ereğiyle düşünsel aygıtlar olarak kullanılır. Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Mihail Şolohov, Maksim Gorki, gibi siyasal güdümlü yazarlar, dünya görüşlerini okura iletmek ve onu bilinçlendirmek için kalemlerine sarılır. Roman, geçen yüzyılda yaşanan siyasal olaylara tanıklık eden en önemli kurmaca evrenidir. Biz bu makalede, siyasal romanın tarihsel gelişimini, siyasal roman kuramı çerçevesinde sorunsallaştırmayı ve siyasal romanların çözümlenmelerinde sorgulanması gereken önemli bağlamları tartışmayı amaçlıyoruz.

Anahtar Kelimeler: Siyasal Roman, Yazın, Anamalcılık, Türk Siyasal Yazını
Abstract

Novel as a genre has emerged as the most appropriate narrative to depict bourgeois life style in the 19th century. In the 20th century, Marxist realistic social novels have not only mirrored the age of the time but they have also been used as reflexive vehicles in order to change the societies. Politically oriented writers as Orhan Kemal, Fakir Baykurt, Mihail Şolohov, Maksim Gorki, writes in order to change the world lived especially. Novel has become the most significant fiction universe that witnessed the political events of the last century. In this article, it is aimed to problematize the historical development of political novel, within the scope of political novel theory and to discuss important contexts.

Keywords: Political novel, literature, capitalism, Turkish Political Literature

GİRİŞ

Aristo (1960), *Siyasa* adlı yapıtında; ‘insanlar benzerleriyle birlikte topluca kentte yaşamaya zorunludur ve insan yaratılış ve toplumsal olarak

¹ Bu çalışma, 2016 Hoca Ahmet Yesevi Yılı Anısına, Türk Eğitim-Sen tarafından 1-4 Aralık 2016 tarihleri arasında, Antalya’da düzenlenen *Uluslararası Türk Dünyası Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Kongresi* izlencesinde sunulan “Siyasal Roman ve Çözümleme Yöntemleri Üzerine Düşünceler” başlıklı sözlü bildirinin genişletilmiş biçimidir.

topluma ve onun kurumlarına bağlıdır' (s. 14) der. "Kökenbilimsel olarak siyasa sözcüğü; Yunanca politeia (kent, devlet, hükümet, siyasal düzen, anayasa) ve polites (yurttaş); Latince politeia 'res publica' anlamına gelir" (Kovac, 2002, s. 22). "Yunanlar, bir insan topluluğunun varlığı için bir devletin yönetim biçiminin ve düzeninin temel yapı olduğunu benimsemiştir" (Kovac, 2002, s. 23). Ancak siyasa Fransızca'da eril ve dişil sözcük olarak değişik anlamlar içerir. 'Eril siyasa' (fr. le politique) sözcüğü; karşıt çıkarların çatıştığı toplumsal yapı, 'dişil siyasa' (fr. la politique) sözcüğü de; örgütlü bir toplumda insanları yönetme sanatı, seçilmişler tarafından yönetilen toplumsal eylem, güç savaşı' (Kovac, 2002, s. 23) anlamlarına gelir. Sanırız Makyavelci bir yaklaşım olan ikinci siyasa tanımı, toplumsal ve kentsel ortamda insanın yaşamını düzenleyen bir kavramdır. Siyasa, devlet kurumlarının itici erkesi ve düşüncüsel ilkelerin uygulaması olarak, dizgenin işlerliğini ve yönetiminin uygulamasını güvence altına almak için, yetkesinin aygıtlarını varoluşsal bir olgu olarak kullanır" (Kovac, 2002, s. 41).

Konusunu genellikle insan ve toplumdan alan yazın, geçmişten günümüze belli ölçüde siyasa ve düşünce (fr. idéologie) ile etkileşim içinde olagelmıştır. Yaşar (2012), "bu bağlamda, yazınsal tür olan roman, yaşamın genel imgesini yeniden üretirken ideolojinin insan yaşamında kapladığı yeri vermelidir" (s. 94) der. Her kurmacada örtük ya da kapalı, doğru ya da yanlış bir düşüncünün yer alması kaçınılmaz bir gerçekliktir. Terry Eagleton (1996) düşüncüyü; "belirli bir durumu önceden yerleşmiş bazı genel ilkelere göre anlamlandırılan düşünce biçimi" (s. 21) olarak tanımlar. Olay örgüsü güdümlü ya da nesnel her romancının iletisini vermek üzere kurgulanır. Roman ile düşünce olguları bu düzlemde karşılaşmakta ve okur, böylelikle yazarın düşüncüsü ve dünya görüşüyle karşı karşıya kalmaktadır. Düşüncüsel roman; "tüm toplumsal olay ve olguları belirli bir ideolojinin bakış açısıyla anlatan romanlar" (Eyigün, 2003, s. 57) olarak tanımlanırken, kuşkusuz bu bağlamda, ilk olarak toplumcu gerçekçi güdümlü romanlar akla gelmektedir. Dünyayı dönüştürme savında olan Kemal Tahir, Rıfat Ilgaz, Fakir Baykurt, Orhan Kemal, Mihail Şolohov, Maksim Gorki gibi toplumcu gerçekçi yazarlar, yazını devletin düşüncüsel aygıtı olarak görmüş ve onu bir beyin yıkama aracına dönüştürmüştür. Ancak romanın güzelduyusal yönüne değer vermeyen bu yazarlar, yazınsal kaygıdan uzakta olan yazının yaratıcılığına büyük bir darbe indirmişlerdir (toplumcu gerçekçilik için bkz. Tilbe-Tilbe, 2015).

Buna karşı sanat kavramının özgürleştirici yönünü düşündüğümüzde; “bir sanat yapıtı, sanatsal bir nitelik kazandıktan sonra, ele aldığı politika ve ideolojiye karşı bağımsızlaşır ve onu aşar, isterse yazar güdümlü olsun. Yazar güdümlü olsa bile konu yazara özgü bir biçimle yoğrulunca farklı ve yeni bir gerçeklik kazanır. Yani, artık okur için var olan belli bir dogmatik ideolojinin kalıpları değil, yeni bir gerçeklik” (Eyigün, 2005, s. 251) önemli bir olgudur. Hangi erekle yazılırsa yazılmış olsun her roman siyasal öge içerir, ancak bu romanları siyasal roman olarak nitelemek olası değildir. Öykünme geleneğinden doğan romanın, esin kaynağını gerçek dünyadan aldığını unutmamak gerekir. Bir romanı siyasal olarak niteleyebilmek için onun bir parça buyurgan (fr. totalitaire) içerik taşıması gerekir’ (Kovac, 2002, s. 8).

Yirminci yüzyılda ikinci dünya savaşı sonrası Sovyetler Birliği’nde toplumsal gerçekçi romanların etki alanını büyük ölçüde yitirmesiyle birlikte, iki dünya savaşı arasında Avrupa yazınında genel olarak sorunsal roman kahramanlarının öykülediği romanları, savaş sonrası varoluşçu roman ve 60’lı yıllarda Yeni Roman akımı izler. Bu yüzyılın sonlarında daha da örgütlenerek, Marksist toplumcu dünya görüşüne mutlak üstünlük sağlayan örgütlü anamalcı dizge, gelişim sürecini hızlandırır ve yirmi birinci yüzyılın başlarında yeni üretim ve tüketim araçlarıyla toplumu kasıp kavurur. Yaratılan bu yeni tüketim toplumu, küreselleşmenin karmaşa uzamında bütün insansal değerlerden yoksun bırakılmakta ve can çekişmeye itilmiş ‘yılık adamları’na dönüştürülmektedir. Bu döneme adını veren yeniötesiciliğin (fr. postmodernisme) etkisiyle dönemin öyküleme aracı olarak yepyeni bir anlatım türü ortaya çıkar: yeniötesi roman. Sürecin nereye gittiği bilinmemekle birlikte, siyasal içerikli romanlar da bu yeni akımın etkisiyle çeşitli anlatım uygulamaları ve yeni eleştirel anlayışla bu süreçte varlığını sürdürmektedir.

Dünyada gelişen olaylar gibi Türkiye’de de siyasal olaylar değişik biçim ve görünümle romanlarda yer alır. Türkiye siyasal/toplumsal yaşamının gelişimi siyasal romanın oluşumunu derinden etkiler. “Kalitesi ne olursa olsun romanlarımızın büyük bir kısmı yakın tarihimizdeki olaylarla çok yönlü olarak doğrudan ilgilidirler ve öyle ki romanlarımızın oturduğu zemini, bu yakın tarihimizin birikimleri oluşturmaktadır” (Kovac, 2002, ss. 24-25).

Murat Belge, Gürsel Aytaç ve Berna Moran gibi çağdaş Türk eleştirmenleri Türkiye Cumhuriyeti’nde gelişen roman serüvenini sınıflandırırken siyasal ve toplumsal olgulara özel önem verirler. Türkiye’de; ‘1950’lere kadar Doğu-Batı sorunsalı, 50 sonrası, daha çok köy

romanlarında yer alan toplumsal sınıf ayrımları ve sömürü düzeni, 12 Mart ve 12 Eylül darbeleri sonrası gelişen olaylar romanların konusunu oluşturur' (Aytaç, 2000, s. 62). Murat Belge de (2000); "12 Mart döneminin hayatımız üstüne bıraktığı etkilerden biri de edebiyat alanında kendini gösterdi. Politik yanları ağır basan birçok roman ardarda yayımlandı. Bunlardan bazıları belki o dönem yaşanmazsa da yazılacaktı veya yazılmıştı. Ama çoğu zaten konu olarak da özellikle o dönemi ele aldılar. Böylece 12 Mart dönemi sonunda politik romanımızda belli bir zenginleşme oldu" (s. 65) diyerek bu etkiyi keskinler. Roman, kimi zaman egemen düşüncüyü yansıtmaya, kimi zaman da yeni bir toplumsal düzen kurmak ya da onu bozmak ve yermek ereğiyle düşüncüsel bir aygıt olarak kullanılır.

80 sonrası Sovyetler Birliğinin dağılması ile birlikte toplumcu siyasal romanlarda yoğun biçimde özeleştirici yapılmaya başlar ve anamalcı dizgenin toplumcu görüşe nasıl baskın çıktığı ve toplumcuların ülkülerini nasıl yitirdiği tartışmaya açılır. Bu dönemde de sayıca azalmasına karşın, bu bağlamda yazılan siyasal romanlar değişik görünümlemlerle okura ulaşmaktadır. 'Roman öldü' savsözüne karşı yeniötesiciliğe özgü yeni gerçeklik anlayışına koşut olarak, yeni anlatım uygulamaları ve yerlemleri ile birlikte roman kendisini yeniler ve bunun sonucunda siyasal roman da kendisine düşen payı alır kuşkusuz.

"Roman, (...) kahraman ile onun toplumsal tarihsel-deneyimleri arasında süregelen devinimsel ilişkilerin yazınsal bir anlatımıdır" (Kovac, 2002, s. 72). Yirminci yüzyılın başlarına kadar roman kişisini belli bir kimlik arayışı içinde buluruz. O kendisini kanıtlama peşindedir ve her zaman romanlarda temel eyleyen olarak işlev üstlenir. O başkahraman ya da kurbandır ve toplumla çok özel ilişkiler içindedir. On dokuzuncu yüzyılda roman ve siyasa birbirinden ayrı düşünülemez öğelerdir. Kökleşik romanların çoğunda, dönemin siyasal sorunlarının bir kahramanın acıklı sonla biten savaşımına konu olduğu görülür. Ancak kahramanların içinde bulunduğu duruma karşı koymak, törel ve tinsel bir tepki geliştirmek için yeterince donanımı ve özgürlüğü vardır. Yirminci yüzyıldaki olumsuz gelişmeler ve özellikle I. ve II. Dünya Savaşları kişisel özgürlüklerin sonunu getirirken, anlatı kişisi, on dokuzuncu yüzyılda erken anamalcılık döneminde elde ettiği kazanımlarını yitirmeye başlar ve anamalcı ve toplumsalcı büyük anlatıların dayatmalarına koşut olarak toplumsal kuşatılmışlığa yenik düşerek, özerkliğinden yoksun kalır. Onun yazgısı bundan böyle büyük siyasal erkelerin elleri arasındadır. Kökleşik roman kahramanlarından söz etmek olası değildir bu dönemde, sorunsal roman kişileri dönemin

görünümünü sunarlar okura. Bu roman kişileri güçsüz ve edilgendir, suçsuzluklarını kanıtlayacak olanakları bile yoktur.

Öteki türlerde olduğu gibi, yeniötesi siyasal romanlar da, çözüm bulmaya değil durumu saptamaya yönelik olarak yazılır. Sorun ortaya konur, ancak gerçeği bulma okura bırakılır. Yıldız Ecevit (2002); “bu yeni edebiyatın amacı, bilgilendirmek, yol göstermek, siyasal ya da düşünsel düzlemde bilinç oluşturmak değildir” (s. 38) der. Romanlarda belirsizlik/karmaşıklık ve açık son egemendir. ‘Kuantum fiziği ile ortaya çıkan gerçekliğin ancak belli bir bölümünün bilinebileceği savı’, tek boyutlu evren algılanışına son verirken, kesinsizlik, kuşku ve belirsizlik gibi olgular bu yeni uzama egemen olmaktadır. Kişilerin de gerçekliği sorgulanırken, olaylar hakkında bir nedensellik ilişkisi kurmak da olası değildir. Bu kurgu biçimi, siyasal romanlardaki kesinlik ve okura bir düşüngüsel ileti verme ereğiyle çelişeceğinden siyasal güdümlü romanların sayısında belirgin bir düşüş söz konusu olur. Öyle ki, bütün anamalcı çelişiklere karşın, kısa süre içinde, toplumsal bir dönüşüm ve gelişim beklentisi olası görülmemektedir.

SİYASAL ROMAN NEDİR?

Genel anlamda siyasal romanı, ‘yazıldığı dönemin siyasal olgu ve kişilerinin romanlarda doğrudan ya da çağrışımsal olarak yer aldığı, gene o dönemin güncel siyasal toplumsal olaylarının sorunsallaştırıldığı ve o döneme egemen olan siyasal bir bakış açısının geliştirildiği, sanatsal bir ereği olan ve toplumsal siyasal bir değişmeyi güdüleyen’ roman türü olarak tanımlanabilir (Eyiğün, 2003, ss. 66-67). Irwing Hove’a (1987) göre siyasal roman kavramından, ‘politik düşüncelerin egemen bir rol oynadığı ya da politik çevre özelliklerinin tüm çevre özelliklerine egemen olduğu (...) veya politik düşünce ve çevre özelliklerinin egemen olduğunu varsaydığımız bir roman türünü anlamamız gerekir’ (s. 71). Her ne kadar Hove, siyasal romanda siyasal düşünce ve çevre niteliklerinin olmasını yeterli bir ölçüt gibi değerlendirse de, romanın ulamlanmasında bu ölçütler yeterli görünmemektedir.

Siyasal roman sanılanın tersine, siyasal düşünceler geliştirmez. Demek ki romancı da bir dizge ya da düşüngünün sözcüsü olamaz. ‘Romanın güzel duyu kaygısı vardır, bu nedenle siyasal yaşamı olduğu gibi bir esin kaynağı olarak alamaz’ (Kovac, 2002, s. 81). Romanın ereği her zaman toplumdan dışlanmış ve erkesini yitirmiş kişinin durumunu ortaya koymak olacaktır. Büyük baskıcı dizgeler altında ezilerek yaşamda kalma savaşımı veren kişilerin deneyimleri, romanların temel izlekleridir. Romanlardaki siyasal olgular eytişimsel bir karşıtlık ve gerilim yaratmak için kullanılır. Siyasal roman, “bir yandan toplumsal çalkantılarla açık

biçimde yara almış bir çağda kişinin belirsiz durumu, öte yandan da adaletin ve özgürlüğün polisiye, bürokratik ve düşüngüsel baskı araçları tarafından örselendiği bir dünyada Tarih'in aynı anlamı üzerine" (Kovac, 2002, s. 83) iki çeşit sorgulama yapar.

Tarihsel bir bakışla, kişi özgürlüğü, toplum düzgüyü (fr. norme) simgeler. Kişinin özgürlüğü yönünde tutum takınan siyasal roman da bütün baskıcı dizgeleri, eşitsizlikleri ve toplumsalın kişi üzerinde uyguladığı tek taraflı ölçüsüz erke kullanımını sorunsallaştırır. Bu eşitsizlik durumu, kişinin yaşamı üzerine her zaman olumsuz etki yapmaya neden olur. Romancı, kamusal kararların acıklı sonuçlarını, insanlar üzerindeki olumsuz sonuçlarıyla birlikte ele alır. Siyasa, kent (polis) ve yurttaş (polites) anlamına gelen çok katmanlı bir sözcüktür. Kökenbilimsel olarak da, toplumsal/kentsel olan onun ilgi alanına girer. Bu durum kişilerin de yaşamını düzenleyen dünya düzeni demektir kuşkusuz. Kişi toplumu oluşturur, ancak toplum da düzgüsünü korumak için kişileri baskı altında tutmayı dener. Bu durum da aşılması zor bir çelişki olarak tüm çıplaklığıyla insanlığın önünde durur.

Siyasa, bir yönetme tutumu olarak tanımlansa da, siyasal roman, siyasal değerler dizisinin (fr. paradigme) üzerinde konumlanarak, evrensel değerler üzerine kurulu insansal bir tutum ortaya koyar. Yazar, bu tür bağlanımlardan uzak durmak için simgesel bir dil ve örtük bir biçim kullanır. Kimi zaman, siyasa ve düşüngü insansal/toplumsal gerçeklik olarak roman kurmacasına girer. Roman kişisi, romanda yalnızca bir siyasal parti ya da bir düşüngü temsilcisi olarak yer almaz. O, toplumu oluşturan sıradan bir insan olarak, toplumsal yaşam hakkını koruyan ve gelecek umutları olan birisi olarak da görülebilir. Bu nedenle siyasal roman, toplumsal/kişisel çelişkileri ve gerilimleri anlatısına taşır.

Kamusal olan, insan yazgısına ve günlük yaşamına olumlu ya da olumsuz etki ettiği ölçüde anlatıya girer. İnsansal varlığın özüne büyük önem veren siyasal roman, hiçbir biçimde toplum ile kişi arasında bir uzlaşma alanı olarak görülemez.

SİYASAL ROMAN YAZINSAL BİR TÜR MÜDÜR?

Tür, "en genel tanımıyla özel bir biçim gösteren bir sanat çeşididir. Alt tür ise, belirli bir tür içinde özel bir biçim gösteren ulam" (Kovac, 2002, s. 53) dır. Bunu da belirleyen öğeler; değişik biçim, içerik, biçem, ilgi alanı, yapının yazıldığı dönem, yazarın ereği ve bakış açısı, yazar-yapıt-okur ilişkisi vb. gibi ölçütlerdir.

Roman, siyasal roman ile birlikte, en çok alt türü olan yazınsal

türlerden birisidir. Öyle ki roman, her türden olguyu öyküleme yetisine iye olan gerçek anlamda toplumsal bir çözümlerdir. Biçimsel çeşitlilik gösteren romanlar; ‘duygusal, gerçekçi, deneysel, yenilikçi, yeniötesici, özyaşamöyküsel, tinsel, korku, çocuk, gençlik’ gibi başlıklar altında toplanırken, içerik bağlamında da ‘aile, dedektif, bilim-kurgu, sınıf, serüven, tarihsel, köy, toplumsal, siyasal’ roman alt türlerine ayrılabilir (Kovac, 2002, s. 54).

Roman türüne ilişkin çok sayıda eleştirmen ve kuramcı, siyasal roman türünün kuramsal çerçevesini belirlemeye girişir. Siyasal romanın içeriği ne olmalıdır? Hangi tür romanlar siyasal roman sınıfına girer? Romanların değerlendirilmesinde ölçüt ne olmalıdır? türünden sorular eleştirmenlerin gündemini doldurur. Belli bir düşünüşle yazılan romanların yazınsal kaygı güdemeyeceği savı, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Çünkü romanlarda verilmek istenen düşünüşsel ileti kaygısı, çağcıl ve özgün anlatım uygulamalarının kullanılmasını zora sokacaktır kuşkusuz.

Siyasal romanlar, değişik alt türsel görünüşleriyle en çok ayrık alt ulama iye olan ve değişik adlarla adlandırılan roman türlerinden birisidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Jean-Paul Sartre siyasal romanı, ‘dünyayı değiştirmek için yazarın yaratıcılığını, bir düşünüşün hizmetine adanmayı’ erek edinen güdümlü roman’ olarak adlandırır. Günümüzde ise, siyasal romanın en ilgi çeken adlandırmalarından birisi kuşkusuz eleştirel/yerğisel roman (fr. roman satirique) olarak değerlendirilebilir. Bu romanlar bir kişi, düşünce ya da düşünüşü yermek ereğiyle yazılır. Bunun yanında, *sav* ve *eğilim romanları* (fr. roman à thèse) siyasal izlekler içermelerine karşın, bu türden romanların hepsi siyasal roman ulamında yer almaz. “Bunların dışında bugün edebiyat bilimcileri, politik romanı tanımlamak için yeni yeni sözcükler de kullanmaktadırlar. Bu sözcüklerin çoğunluğu ise belli bir kavramı değil, belli bir olguyu açıklamaya yöneliktir. Örneğin, ‘politik dozu yüksek roman’, ‘örtük politik roman’, ‘tarihi politik roman’, ‘politik yönleri ağır basan roman’ v.b. gibi. Bu adlandırmanın çokluğunun başta gelen nedenlerinden biri, yine romanın çok yönlülüğüdür” (Eygün, 2003, s. 60).

Eygün (2003), siyasal romanları; *Düşüşsel Güdümlü Romanlar, Güdümlü Olmayan Siyasal Romanlar* olmak üzere iki ulama ayırır (s. 70).

Her kurmacada örtük ya da kapalı, doğru ya da yanlış bir düşünüşün yer alması kaçınılmaz bir gerçekliktir. Terry Eagleton (1996) düşünüşü; “belirli bir durumu önceden yerleşmiş bazı genel ilkelere göre anlamlandırılan düşünce biçimi” (s. 21) olarak tanımlar. Güdümlü ya da nesnel her romancı iletisini vermek üzere olay örgüsünü kurgulamaktadır.

Roman ile düşüncü olguları bu düzlemde karşılaşmakta ve okur, böylelikle yazarın düşüncüsü ve dünya görüşüyle karşı karşıya kalmaktadır. Düşüncüsel roman; “tüm toplumsal olay ve olguları belirli bir ideolojinin bakış açısıyla anlatan romanlar” (Eyigün, 2003, s. 71) olarak tanımlanırken, kuşkusuz bu bağlamda, ilk olarak toplumcu gerçekçi güdümlü romanlar akla gelmektedir. Güdümlü roman(cı)lar, karşıt düşüncüsel dizgeyle açık bir çatışma içine girerek, yarattıkları güdümlü bakış açısına iye örnek anlatı kişileri aracılığıyla, savunduğu düşüncünün temelini oluşturan temel gerekçeleri, iletileri ve savları okura doğrudan ve yanlı bir biçimde verme ereği güder. Düşüncüsel güdümlü roman alt türü de Eyigün tarafında üçe ayrılır:

- ‘Sanatı belli bir düşüncü için yalnızca bir araç olarak gören, düşüncüsel güdümlü romanlar.
- Düşüncülerle bağıntılı, ama birden fazla boyutlu güdümlü romanlar.
- 1950 Sonrası Çağcıl Güdümlü Romanlar’ (Bkz., Eyigün, 2003, s. 72).

Bu türden romanların kimleri toplumcu gerçekçi roman örneğinde olduğu gibi, iletilerini doğrudan okura aktarma yolunu seçer, açıklayıcı ve tartışmacı bir biçem kullanarak, okuru düşüncüsel tek doğruya inanmaya zorlar. Kimi romanlar da ‘düşüncüsel boyut içermekle birlikte, anlatı kişinin çevresiyle olan ilişkileri de öykülenir ve daha genel ve evrensel konular’ da konu edilebilir. ‘Bu romanlar iki boyutlu olduğu için bunlara, aynı zamanda *cinayet-siyasal* romanlar veya *toplumsal-siyasal* romanlar, *tarihsel-siyasal* romanlar, *felsefesel-siyasal* romanlar v. b. Denilmektedir’ (Eyigün, 2003, s. 79). Kuşkusuz güdümlü ulamda yer alan bu romanlarda, güzelduyusal ve biçimsel nitelikler daha önem kazanmaktadır. 1950 sonrasında ortaya çıkan çağcıl güdümlü romanlarda, biçimsel ve içeriksel değişimler görülür. Daha önce de sözünü ettiğimiz gibi, yirminci yüzyılda artırimsal temelli üretim biçimine ve tarihsel özdekçiliğe bağlı Ortodoks Marksçı görüşün anamalcı düşüncü karşısında inanırlığını ve gücünü yitirmesiyle birlikte 50’li yıllardan başlayarak ekin ve siyasanın önem kazandığı yeni bir Marksçı yorum ortaya çıkar. Bu yeni yorum bağlamında, yeni roman uygulamalarıyla yazılan çağcıl güdümlü romanlar, düşüncü ile biçim ve güzel duyusal nitelik arasında bir denge oluşturmayı başarmış görünmektedir.

Buna karşı, güdümlü olmayan siyasal romanlar da öteki siyasal romanlar gibi ‘siyasal ya da düşüncüsel bir görüşü ya da siyasal bir konuyu vurgulamayı erek edinir. Romanın konusu ile anlatı kişilerinin kurgusu bunu açıkça görünür kılar. Öteki siyasal romanlardan ayrılan yönü ise; kullanılan

bakış açıları ile konulardaki ayrıklılıktır. Yazar, açık bir biçimde düşüngüsel iletisini vermek yerine, örtük bir dil kullanır.

Eyigün, güdümlü olmayan siyasal romanları da üç alt ulama ayırır:

- ‘Güncel Siyasal Romanlar.
- Doğrudan Siyasal Romanlar.
- Eleştirel Siyasal Romanlar’ (Eyigün, 2003, s. 187).

‘Güncel siyasal romanlar’, her ne kadar anlatı kişileri doğrudan siyasal yaşamın içinde olmasa da, yazıldıkları dönemde öne çıkan güncel siyasal olayları, gerçekçi bir siyasal bakış açısıyla sunar. Siyasal öge, romandaki düşümsel boyutun en önemli yönünü oluşturmaktadır. Son derece sorgulayıcı bir bakış açısıyla roman kişileri, siyasal olayları çok yönlü olarak yansıtarak, düşüngünün tutsağı olmaktan kendilerini kurtarabilir ve böylelikle Orhan Pamuk’un *Kar* (2002) romanı örneğinde olduğu gibi, roman yazınsal düzlemde evrensel güzelduyusal değerlere ulaşabilir. ‘Doğrudan eleştirel siyasal roman’ ise; Howe’nin tanımladığı gibi, siyasal düşüncenin ve çevre niteliklerinin, eleştirel ve nesnel olmaya yakın bir tutumla tüm yazınsal uzama egemen olduğu roman türüdür. Bu türde yazar anlatı kişilerinin iç bakış açısıyla siyasal sorunları gündeme taşır ve doğrudan okuru düşüngüsel bir yönlendirme ereği gütmmez. ‘Eleştirel siyasal romanlar’da, bir bütün olarak işlenen siyasal ve düşüngüsel konular, roman kurgusuna ustalıkla yerleştirilir ve dünyayı ve okurun düşüncelerini etkilemek ereğiyle bu konular üzerine yönlendirici açıklamalar ve çözümler üretilir. Anlatı kişileri siyasal kimliklerin yanında, toplumsal yaşamdan da seçilebilir (Eyigün, 2003, ss. 114-115).

Siyasal romanlarda genellikle, anamalcılık ve toplumculuk gibi büyük anlatıların dünya görüşlerinin yanında, siyasal yetke, din, devlet yönetimi eleştirisi, sömürge, sömürü düzeni, işçi-işveren, varıl-yoksul ilişkileri, adalet anlayışı, eşitsizlik, özgürlük, kendi kendini yönetim hakkı, insan hakları, baskıcı yönetim, devrimci işçi, öğrenci ve halk özgürlük eylemleri ve onların yaşamları, siyasal iç sorunlar, iç çatışmalar ve hesaplaşmalar, anamalcı kenter toplum eleştirisi, sınıf çatışmaları, siyasal kıyımlar, aşk, evlilik ve kadın erkek ilişkisi, özkıyım, korku, şiddet bezemi, yalnızlık gibi çok sayıda konu ve izleğin işlendiği görülmektedir. Bu bağlamda siyasal romanı, yaşamın özünün bir yansıması olarak okumak ve anlamak gerçekçi bir yaklaşım olarak görülebilir.

Dünyayı dönüştürme yetkesine iye olduklarına inanan toplumcu gerçekçi yazarlar, yazını devletin düşüngüsel aygıtı olarak görmüş ve onu bir beyin yıkama aracına dönüştürmüştür. Ancak romanın güzelduyusal yönüne

değer vermeyen bu yazarlar, yazınsal kaygıdan uzakta olan yazının yaratıcılığına büyük bir darbe indirmişlerdir (toplumcu gerçekçilik için bkz. Tilbe-Tilbe, 2015). Milan Kundera “yaşamın hiçbir yeni alanını keşfetmiyorlar; yalnızca söylenmiş olanı onaylıyorlar” (Aktaran, Howe, 1987, s. 22) diyerek bu türün güzelduyusal yoksunluğunu imler. Bu tür romanlarda düşüngenel açık ileti, biçimden önce gelmektedir.

Siyasal roman, toplumsal roman ile içeriksel olarak çoğunlukla benzer izlekleri işlemektedir. Buna karşı, siyasal romanı toplumsal romandan ayıran belli başlı nitelikler öne çıkmaktadır. ‘Toplumun bir anlatımı’ olan toplumsal romanlar, özellikle toplumsal çürüme ve çöküntüyü öykülerken toplumsal bir değişim ereği güder. Siyasal romanlar ise, siyasal ve düşüngenel konuları işlerken, özellikle siyasal dizge övgüsü ya da eleştirisi yapar, ancak doğrudan bir dizge değişimi erek edinmez. Bir romanda içerik düzleminde kimi zaman siyasal, tarihsel ve toplumsal konular aynı anda işlenebilir. Bu türden romanlar, kimi zaman tarihsel-siyasal roman, siyasal-toplumsal roman ya da tarihsel-toplumsal roman gibi alt başlıklarla adlandırılır.

Yazınsal uygulamaları kullanarak anlatıyı genellikle dışsal bağlanımlarıyla açıklamaya girişen siyasal roman, özellikle düşüngenel ya da dizgesel bir gerçekliği sorunsallaştırdığı için içinde eytişimsel bir karşıtlık taşır. Siyasal roman toplumsal romanla birçok düzlemde keşişse de, kendine özgü katışksız bir tür olduğu açıktır.

ANLATI KİŞİSİNİN İŞLEVİ

Siyasal roman, düşüngenel bütün dışsal bağlanımların ötesinde, siyasal roman “erke ve insanoğlu arasındaki savaşımlı sergiler” (Kovac, 2002, s. 14). Anlatının başkışisi de, onu yaratan bir siyasal dizgenin kurbandır. Bu yönüyle siyasal romanlar ortaçağ kökleşik ağlatılarını çağırıştırır. “Önceden yenilmiş, korumasız kalmış ve kurban olarak tanımlanmış insanın kutuplaşmış karşıtlıklar ve çatışma durumunu açılar” (Kovac, 2002, s. 14). Bu çağcıl ağlatı, yaşamı dönüştürme yolunda bir çözüm yolu önermez. Yalnızca siyasal dizge yasaları ve kişisel beklentiler arasındaki karşıtlığı bıkmadan yineler.

Siyasal roman ‘kişi # toplum, baskın olan # baskıya uğrayan, efendi # köle’ arasındaki ilişkilerin gerçekliğini ortaya koymaya çalışır. Toplumsal olarak güdümlü olan insan istekli olarak ya da zorla, kendi özgürlüğünü korumak için yaşamın zorluklarına karşı koymak durumundadır. Bu durumda insan “kişisel özgürlüğünü korumak ve toplumsal bir varlık olmak” (Kovac, 2002, s. 15) için eyleme geçmek durumundadır.

Siyasal romanlarda ‘olumlu/olumsuz örnek kişi(ler) (tip(ler))’ (Eyigün, 2003, ss. 179-201) kişilerin kurgulanmasında önemli yer tutar. “Güdümlü romanlardaki ‘olumlu örnek kişi’, karşıt-düşülkesel siyasal önceleme romanlarında ‘olumsuz örnek kişi’ olarak karşımıza çıkar. Toplumcu gerçekçiliğe göre, toplumsal bütünlüğü kişiler sağlar, toplumsal gönenç kişilerin dürüstlüğüne ve doğruluğuna bağlıdır. Düşülke # karşıt-düşülke karşıtlığı, olumlu # olumsuz kişi karşıtlığına denk düşer. Her olumlu anlatı kişinin bir düşülkesi vardır. Kimileri için düşülke olan bir olgu, ötekiler için de karşıt-düşülke olabilir kuşkusuz” (Tilbe, 2012, s. 240). Toplumcu gerçekçi romanlar, olumlu ülkücü anlatı kişiliklere; siyasal romanlar ise bencil ve çıkarıcı değerler ile toplumsal çöküşün ve yozlaşmanın temsilcisi olan olumsuz örnek kişiliklere yer verilir. Bu çeşit anlatı kişileri; “ya doğrudan siyasal ve ideolojik kimlikleri olan kişilerdir veya işverenler, toprak sahipleri, bankacılar, fabrikatörler, tefeciler, Türk romanlarında ağalar gibi, ezen, sömüren sınıfı temsil eden kişilerdir veya üst sınıftan olan kişiler, aristokratlardır” (Eyigün, 2003, s. 193).

Toplumcu gerçekçi romanların tersine, eleştirel siyasal romanlardaki kişilerin bedensel görünüşleri genellikle kötü betimlenir. Bunun nedeni de okurun karşıtduygusunu kötülüğü temsil eden kişilerin üzerine çekme isteğidir. Kuşkusuz bu bir biçem anlayışıdır. Karşıt kişilerin öykülerinin anlatıldığı romanlarda, düşünsel ve bedensel olarak güçsüz olan kişiler genel çizgileriyle yüzeysel olarak betimlenir. Yazarın yakınlık duyduğu kişiler tinsel ve bedensel nitelikleriyle ayrıntılı olarak sunulurken, karşıtları genel nitelikleriyle verilir. Bir başka siyasal roman biçem niteliği de, işlenen siyasal olayla ilgili geçmişe ve tarihe göndermeler ve karşılaştırmalar yapılmasıdır. Olay kişileri tarihsel kişiliklerle karşılaştırılır. Görüldüğü gibi, karşıt anlatı kişilerinin düşüncelerini eytişimsel yöntemle çarpıştıran yazar, sonuçta yakınlık duyduğu ya da sözcüsü konumundaki anlatı kişisi aracılığıyla, kendi düşüncesinin doğruluğunu ve nesnelliğini kanıtlamaya çalışır.

ANLATIM TUTUMLARI

Siyasal romanlarda düşsel (fr. utopique) ve eleştirel olmak üzere iki çeşit anlatım tutumu ağır basar. Düşsel anlatım tutumu, toplumu dönüştürme ve okuru bu dönüşüme yönlendirme ereği güder. Bunu gerçekleştirmek için de salt var olanı değil olması gerekeni ülküselleştirir. Yerleşik dizgeden hoşnut olunmadığı için mutlu ve esenlikli bir gelecek tasarımı yapar ve okurun geleceğe ilişkin umutlarını canlı tutmayı denerken, kendi düşüncesünü dayatır. Düşülke olmaksızın dünyayı dönüştürmek olası değildir, düşülke okur için bir umut ışığıdır.

Eleştirel anlatım tutumuna gelince; burada yazar ‘güldürü, abartma, yansılama (fr. parodie), tersinleme/alaysılama (fr. ironie), gülünç (fr. grotesque), yergi/eleştiri (fr. satire)’ (Eyigün, 2003, s. 2018) anlatım biçimlerine başvurur. Bu bağlamda *toplumsal önceleme romanının* (fr. roman d’anticipation social) (Bkz., Yaman, 2008) da benzer anlatım tutumunu kullandığını vurgulamak gerekir.

Olay örgüsü gerçekliği güçlendirecek biçimde kurgulanır. Neden-sonuç ilişkisine dayalı güçlü bir olay örgüsü, iletinin iyi anlaşılmasına olanak verir. Bu da romanın öğretici/düşündürücü yönünü ortaya koyar. Nesnel öyküleme uygulayımını destekleyen, yabancılaştırma, çoşumcu tersinleme (fr. ironie romantique) iç konuşma ve karşılıklı konuşma; öznel gerçekliği anlatmak için de bilinç akımı/akışı ile kişisel anlatım uygulamaları biçimsel öğelerdir (Eyigün, 2003, s. 228). Öte yandan yaşanan olayları dış dünya ile ilişkilendirmek içinde takyap ve eklenti uygulamaları da kullanılır. Kişilerin kullandığı deyimler, konumlarına ve döneme uygun sözcük seçimleri ile çoğul bakış açısının kullanımı da gerçekliği ve nesnelliği pekiştirici öğelerdir. İç bakış açısının ağır bastığı romanlarda yazar, karşı kutuptan kişilere de söz vererek nesnelliği sağlamayı ve denge kurmayı erek edinir. Denilebilir ki, siyasal romanlarda genellikle bu karşıtlık bir kurgu öğesi olarak kullanılmaktadır.

Çoşumcu tersinleme uygulayımı ile yazar, “kısa bir an kendi kurmaca dünyasından uzaklaşarak, romanın kendisi ve olaylarla ilgili okuyucuya doğrudan açıklamalar” (Eyigün, 2003, s. 230) yapar. Bu uygulamayla yazar, okurun evreni nesnel ve uzak bir olgu olarak kavramasını ve öyküye kendisini kaptırmasını engellemek ve onu düşünmeye yönlendirmek ister. Anlatıcı-yazar araya girerek kişiler ve olaylar hakkında okura doğrudan bilgi verir. Romanda gerilim ve çoşku yaratarak roman okurunu alaya alır, kışkırtır, “eleştiri ve anlatımıyla kurmaca gerçekliğe karşı ironik bir tutum takınır” (Eyigün, 2003, s. 230).

Karşılıklı konuşma uygulayımı, ‘açıklayıcı’ ve ‘tartışmacı’ (Eyigün, 2003, s. 231) bir anlatımla romanın nesnelliğini sağlamak için kullanılan önemli bir başka öğedir. Yazar bu uygulamayla, çoğul bakış açısını güçlendirerek okurda uyanacak gerçeklik duygusu ile ilgili kuşkuları ortadan kaldırmayı ister. Yazar böylelikle iletilerini öznel olarak değil, kişilerin kendi bakış açılarından nesnel bir biçimde sunmayı dener.

SİYASAL ROMAN YAZARININ KONUMU

Kovac’a (2002) göre yazar; ‘öncelikle insanın temel hak ve özgürlüklerine karşı yükselen zararlı düşüncü ve dizgelerin yabancılaştırıcı

ve öldürücü uygulamalarına karşı yükselen insan direnişinin sesi olmalıdır. Yazar, çözümsüz ve kaçınılmaz çatışmalardan doğan bu sorunları anlatısına katmalı ve kendisinin de bir parçası olduğu toplumun dizgesel açmazlarına karşı ezilenlerin yanında insansal bir tutum takınmalıdır. Kişisel bir durumu öyküleştirecek evrensel bir ileti vermelidir. O sorunlara bir çözüm önermez ya da törel bir savunma yapmaz, ancak onun güdümü insanın acıklı durumunu ortaya koymakla sınırlıdır. Onun üstün bir kahraman yaratma savı da söz konusu olmaz/olamaz. Yazar, erkeğin zorlamaları ve kişisel duygular, kurumsallaşma girişimleri ve kişisel özgürlükler arasındaki aşılabilir uzaklığın tanıdığı olduğu için, var olan duruma aydın bakışıyla karşı koyarak, okura içinde bulunduğu durumdan kurtulma yolunda umut ve esin vermelidir' (s. 16). Demek ki, yazarın insanı özünden uzaklaştıran bu baskıcı anamalcı siyasal dizgeye karşı insansal ve törel bir yanıtı olmalıdır. İnsan, tarihsel olarak her şeyin tanığıdır ve doğası gereği bu dizgeyi içselleştirmesi olası değildir. Bir başka deyişle, düşüncüsel ya da tinsel değil, bütünüyle törel bir erkekle başkaldıran yazar, baskıcı erke ile kurbanı arasında bir yerde konumlanmalı, bu varoluşsal sorunu ortaya koymalıdır.

Siyasal roman toplumsal ve siyasal adalet isteyen ezilmiş insanın başkaldırısına bir yanıt niteliği taşır. "O halde siyasal roman, baskı ve karşıtlıklar dünyasında insanın acıklı durumuna bir anlam vermeye çabalayan törel ve güzel duygusal bir tepkidir" (Kovac, 2002, s. 19). İnsan onuru ve saygınlığını korumak adına yazarın bilinçli bir bağlanımı söz konusudur.

Romancı, insanın yaşamaya zorlandığı bir toplumda, kendisine dayatılan bu yazgıya başkaldırması yolunda bir bilinçlendirme görevi görmektedir. Bu nedenle o, çağdaş düşüncüsel sapmaları sorgular ve toplumsal kargaşayı açıklar. İnsanoğlu, kendisini tarihinden ve öz varlığından uzaklaştıran tarihsel yazgıcılığa boyun eğmez (Kovac, 2002, s. 27).

Bayağı değerlerin yüceltiildiği bu yıkıcı evrende, romancı insanın başkaldırmak zorunda kaldığı tehlikeleri ve aşmak zorunda kaldığı engelleri gözler önüne serer. Esenlikli evren hüznü bir uzama dönüşür. Toplumsal bir ağlatı söz konusudur. Bu toplumsal ağlatının eyleyenlerinin ölümlerini seçme hakkı bile yoktur. "Siyasal roman, ırksal ayrımcılık, dinsel tutuculuk, düşüncüsel saplantı ile tanımlanmış kapalı bir evreni betimler" (Kovac, 2002, s. 43). Romancı insanı, ereğinden uzaklaştırmayı deneyen baskın güçlere karşı bir başkaldırıya çağırır. İnsan kendisiyle denk olmayan güçlerle savaşım vermek zorundadır. Başkaldırı insanın içinden kendiliğinden doğmaz, insanın doğasına uygun olmayan bu baskıcı dizge ile kurduğu

ilişkiden doğar. Çünkü insan yaşamda kalma hakkına iyedir. Bu da eytişimsel bir süreçtir. “İnsanın toplumsal ve siyasal güçlerle ilişkileri varoluşsal bir düzendir” (Kovac, 2002, s. 43). Yetkin romancının görevi siyasal bir izlencenin övgüsünü yapmak değil, insanın acıklı yazgısını göz önüne sermektir. Bu baskıcı dünyada insanın ilk görevi onur savaşımı vermek değil, öncelikle yaşamda kalmayı başarmaktır. Romancının ereği, insanın bu savaşım sırasında yitirdiği saygınlığını yüceltmek olmalıdır (Kovac, 2002, s. 43).

SİYASAL ROMANDA GERÇEKLIK OLGUSU

“Şiir ve söylenceden doğan roman, bir anlatı aracılığıyla imgesel kişiler ve olaylar çağrıştırdığı kadar gerçeğe benzerdir” (Kovac, 2002, s. 97). Simgeler ile göstergeler, anılar ile tanıklıklar, deneyimler ile düşlemler, gerçek ile kurmaca anlatı ve öyküleme sürecinde birbirine girer ve karmaşık bir yapı oluşturur. Bunun yanında, zamansal ve uzamsal kopuşlara karşın, roman her zaman gerçeklik kurgulanarak acıklı bir yazgıya köle olan insanın gerçekliğini yansıtır. Gerçeklik hiçbir biçimde toplumsal, doğal ya da bilimsel kurallarla açıklanamaz. O yazarın düşünsel ve düşüngüsel birikimine bağlı olarak geliştirilir, onun tinsel bir ürünüdür. İster gerçek olsun isterse yapay, siyasal roman gerçeğe benzer olguları birbirine bağlar.

İnsanoğlu sürekli olarak nedenini asla bilmediği ve büyük erkler tarafından yönetilen yerel, küresel toplumsal ve siyasal olayların değişikliğine tanık olur ve çoğu zaman da bu değişimin kurbanı konumundadır. Bu değişim genellikle yeni siyasal dizgelerin dayatılmasıyla son bulur. Günümüzde evrensel olaylar karşısında insan güçsüzdür, milyonlarcası açlıktan ölmekte ya da toplu kıyımlara uğramaktadır. Çağında olup biten olayları çok iyi gözlemleyen romancı bu acıklı yaşamın bir parçası durumundadır. Bu deneyimler ona sonsuz bir imgesel evren sunar ve bunlar anlatılarda anlamını bulur. Bütün dönemlerin büyük yazarları süremsel değişmelere karşın her zaman insanın yazgısıyla ilgili olurlar. İnsanlık durumu onları da içine alan bir sorunsaldır. Kimi zaman imgelerle ya da yerinel anlatımlarla kimi zaman da abartılı ve büyülü gerçeklik anlayışıyla roman evreni imgelere dönüştürülür (Kovac, 2002, s. 99).

Romanlardaki gerçeklik doğrudan doğruya dönemin tarihsel toplumsal bir görüntüsünü değil, tinsel ve törel olanı sunar. Romancı tarihi yeniden kurmayı denemez, imgesel kahramanlar aracılığıyla başkaldırı, bunalm, umutsuzluk, beklenti ve iç çatışmaları dışa vurur. Roman bir çağın toplumsal bir görünümünü bütüncül olarak sunmasa da, bir yazarın varlığında anlamını bulan toplumsal bir bilincin imgesel bir ürünüdür. Bütün

değerler süreç içinde değişmekte iken insanın acıklı durumu her zaman süregelmektedir. Bu nedenle başat izlek hep insan yazgısı olmaktadır.

Siyasal roman, içsel ve dışsal yaşamı olabildiğince nesnel ve yalın bir biçimde yansıtmayı erek edinir. Konular sıradan insanların günlük yaşamını içerir ve yaşanmış ya da yaşanmakta olan dış gerçekleri ya da gelecekte olası yaşanacakları öykülediği için gerçekçidir. Bu anlamda siyasal roman yazarları iyi bir belgelik ve tarihsel belge çalışması yaparlar. Bu romanlarda yaşanmış bir dış gerçeklik olan siyasal/düşüngenel olay(lar) kurgulanır (Eyigün, 2003, s. 222). Ancak romanların bir kurmaca olduğunu ve –güdümlü ya da eleştirel yazarın düş gücünün bir dışa vurumu olduğunu da asla unutulmamalıdır. Yazar, okurda gerçeklik duygusu uyandırarak, vermek istediği iletiye, onun ilgisini çekmek ister. Bu nedenle yazarlar genellikle zamansal / uzamsal göstergeleri (tarih, saat, bilisel uzamlar) kullanır. Hatta *Gökdelen*'de olduğu gibi saniye-anlatımla olaylar okura sunulur. Bu da okurda gerçeklik etkisini güçlendirir.

Siyasal romanlarda kalıcı değerlerle değişen gerçeklikler arasındaki çatışma vurgulanır genellikle (Kovac, 2002, s. 104). Romancı siyasal yapıyı doğrudan doğruya sunmaz okura, kişilerin içinde birbirine bağlandığı bir ilişkiler dizgesi ortaya koyar. Siyasal erke her şeyi değiştirme gücüne iyedir. Bu düzlemde insan bir seçim yapmak zorundadır; boyun mu eğecektir, baş mı kaldıracaktır? Siyasal romancı siyasal bir dizge eleştirisini değil, bu dizge içinde köleliği reddeden insanın ağırlığını öne çıkarmalıdır. Bu başkaldırı sınırsız, ancak sonuçsuz ve çözümsüzdür. Romancı toplumsal düzenek karşısında insansal bir tepki koyar anlatısında. O, Tahsin Yücel'in *Gökdelen*'in sonunda olduğu gibi, eleştirel bir tutumla insana ve geleceğe ilişkin umudunu korur.

Bununla birlikte, siyasal romanlarda, çoğunlukla evrensel ve ulusal örgeler (fr. motif) ile belgesel alıntılar ve uzun betimlemelere yer verilmektedir. Öncelikle siyasal ve düşüngenel örgeler öne çıkar. Örneğin *Gökdelen*'de 'sömürü, özgürlük, haksızlık, güç, erke, ezen-ezilen karşıtlığı, korku, yalnızlık, yabancılaşma' baskın örgelerdir. Renkler, iklimsel görünüm, hayvan isimleri simge (fr. symbole) olarak kullanılır. Bunun yanında simgesel değere iye olan şiir, marş ve türküler, hem okuyucuyu etkileme, hem güzelduyusal değer oluşturma, hem de romandaki eytişimsel dokuyu kurma işlevi görür.

TÜRKİYE'DE SİYASAL ROMAN

Oya Baydar, 31 Ekim 2000 tarihli Radikal gazetesinde, *Sıcak Külleri Kaldı* üzerine yapılan bir söyleşide siyasal roman üzerine; "ben bu tanımı

kullanmayı istemiyorum. Siyasal roman diye bir tür var mı, emin değilim. Tarihsel roman var, polisiye var, ama siyasal roman ben hiçbir yerde okumadım” demektedir. Öte yandan, “New York Halk Kütüphanesinden Canlı Sohbetler” programında Paul Holdengr’in konuğu olan Orhan Pamuk, siyaset ve roman ilişkisi konusunda şöyle der: “politik roman diye bir tür var. Bence bu edebiyatın güzelliğini öldürüyor. 20’lerimde politik olmamaya karar verdim, 25 yıl sonra istemeden kendimi politik bir durumun içinde buldum. Politika, edebiyatın ele alacağı konular arasında olması gereken bir konu değil.”² Murat Belge ise; “politik roman” deyimini terimleştirmek istemiyorum, çünkü roman türü içinde böyle bir ayırım bana çok anlamlı gelmiyor. Yalnız, tarihî bir koşullanmanın sonucu olarak bu deyim ister istemez kullanılmak zorunda kalıyoruz. Değişik görüşlere karşın, siyasal roman varlığını günümüzde de sürdürmektedir” diyerek siyasal roman kavramının kullanımının zorunluluğundan söz açar.

Semih Gümüş, 2015 yılında yayınlanan “Politik romanları nasıl düşünmeliyiz?” başlıklı yazısında; “hayatın her alanının politik bir içeriğe sahip olduğu düşüncesi oldukça genel, yüzeysel bir alış biçimi”dir demektedir. Gümüş; her yazarın öyle ya da böyle bir anlayışı, dünya görüşü ve siyasal düşüncesi olduğunu, ancak siyasal kimliklerin yaratıcı yazıyla kurulan ilişkiden ayrı tutulmasının yazınsal ve özbeğenisel değer açısından önemini vurgular ve acıkların şöyle sürdürür:

“Yazdığı romanlara bunları yansıtmayı yansıtmama ikilemi içinde, çoğu kez kendi kimliğini romanlarına sızdırmaya çalışır ki, orada hemen bir fren yapmak gerekir. Yazarın, başlangıç zamanlarında ille de okurlara bir şeyler anlatmak, dolayısıyla onlara kendisinin önemli gördüğü düşünceleri yazdıkları aracılığıyla götürmek, dolayısıyla yararlı olmak gibi bir düşüncesi de olur. Oysa yazdığı o romanda ne kendisi vardır ne de sesleneceği okur. Sanırım yazmaya başlarken en zor anlaşılan da bu: Romanın içinde anlatılan bir hayat var, bir hayat hikâyesi, onun gerçek hayatın içinden süzülüp gelen bir gerçekliği de olsa sonunda bütün bütüne kurmaca, gerçekliği yalnızca yazınsal ve o hayatı yaşayan kurmaca kişiler, biz nasıl kendi hayatımızı yaşıyorsak kendi hayatlarını yaşıyor. Bunu kuşkusuzca içselleştirmek zorundayız. Yoksa yazdığımız romanın içinde dolaşarak dururuz ki, bu da romanı öldürür.”

Yaşamın her alanında siyasal bir içeriğe iye olan romanı siyasal roman olarak nitelemek doğru görünmemektedir. Gene Semih Gümüş’ün deyişiyle; “doğrudan politik hayatların içinden çıkmış ve onların sorunlarını, o hayatları yaşayan kişileri anlatan romanları politik roman olarak”

² <http://www.atv.com.tr/haber,fc565ec639b74233a79df9dab33e3268.html>. Erişim Tarihi: 08.11.2016.

tanımlamak gerekmektedir. Dünya yazınından da; Jorge Semprun'un *Neçayev Dönüyor* (1988, Ayrıntı), Miguel Otero Silva'nın *Ve Gözyaşlarınızı Tutun* (1998, Payel), Antonio Muñoz Molina'nın *Güzel Karanlık* (2004, Doğan) ile Manuel Vasquez Montalban'ın *Merkez Komitesinde Cinayet* (1992, Afa) romanları nitelikli siyasal roman örnekleri olarak düşünülebilir.

Türkiye'de 12 Mart ile 12 Eylül darbelerinden sonra yazın alanında siyasal romanların yazılması beklentisi öne çıkar. Özellikle 12 Mart sonrası siyasal roman tartışmaları güncel tartışmalara damga vurmuştur. 12 Eylül sonrası siyasal romanların yazılması 12 Mart dönemine göre biraz daha geç gerçekleşir. Bu durum, daha önce eşi benzeri görülmemiş olan darbenin yıkıcı ve yok edici etkisinden dolayı, yazarlar tarafından algılanması ve yorumlanması için beklenmesi gerekmiştir. Dönemin acılarını anlatmaya ilişkin bir özgün dilin oluşması kuşkusuz zaman alır. Bu dönemlerde öne çıkan önemli yazarlar şunlardır: Sevgi Soysal, *Yürümek*, 1970, *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* 1973; Oğuz Atay, *Tehlikeli Oyunlar*, 1973; Atilla İlhan, *Bıçağın Ucu*, 1973; *Sırtlan Payı*, 1974; Füzünan, *47'liler*, 1974; Melih Cevdet Anday, *İsa'nın Günceci*, 1974; Vedat Türkali, *Bir Gün Tek Başına*, 1974; Yılmaz Güney, *Sanık*, 1975; Sevgi Soysal, *Şafak*, 1975; Adalet Ağaoğlu, *Bir Düğün Gecesi*, 1979; Vedat Türkali, *Mavi Karanlık*, 1983; Bilge Karasu, *Gece*, 1985; Kaan Arslanoğlu, *Devrimciler*, 1997; İbrahim Yıldırım, *Yaralı Kalmak*, 2001; Orhan Pamuk, *Kar*, 2002; Murat Uyurkulak, *Tol*, 2002; Mehmet Eroğlu, *Zamanın Manzarası*, 2002; İbrahim Yıldırım, *Bıçkın ve Orta Halli*, 2003; Hüseyin Kıran, *Resul* (2006 Metis); Mert Özmen; *Karşımda Buruk Acı*, 2007; Oya Baydar, *Sıcak Külleri Kaldı*, 2000, *Erguvan Kapısı*, 2004; Ayşegül Devecioğlu, *Kuş Diline Öyküden*, 2004; Süheyla Acar; *Yağmurun Yedi Yüzü*, 2004; Orhan Pamuk, *Kar*, 2002; Nedim Gürsel, *Melek, Şeytan ve Komünist*, 2011; Ayhan Geçgin, *Kenarda* (2003 Metis), *Gençlik Düşü* (2006 Metis), *Son Adım* (2011 Metis); Ayşegül Devecioğlu, *Kuş Diline Öyküden* (2004 Metis), *Ara Tonlar* (2015 Metis); Burhan Sönmez'in *İstanbul İstanbul* (2015 İletişim); Gün Zileli, *Mevsimler* (2014 İletişim).

Görüldüğü üzere, Türk romancılığında siyasal romanlara ilgi günümüzde de sürmektedir. Kuşkusuz siyasal romanın, nitelikli yazın uzamının bir parçası olarak benimsenmesi onun, yapısal, biçimsel ve güzellenduyusal olarak bütünlüklü bir görünüm sunmasına bağlı olacaktır. Dünyada siyasal roman kuramına ilişkin yeni çalışmaların yapılmasına karşın, ülkemizde yeterli çalışmanın olduğunu ileri sürmek olası değildir. Roman türüne ilişkin çok sayıda yabancı eleştirmen ve kuramcı, siyasal roman türünün kuramsal çerçevesini belirlemeye girişirler. Siyasal romanın

içeriği ne olmalıdır? Hangi tür romanlar siyasal roman sınıfına girer? Romanların değerlendirilmesinde ölçüt ne olmalıdır? türünden sorular eleştirmenlerin gündemini oluşturur. Belli bir düşüncüyle yazılan romanların yazınsal kaygı güdemeyeceği savı, üzerinde durulması gereken önemli bir konudur. Çünkü romanlarda verilmek istenen düşüncüsel ileti kaygısı, çağcıl ve özgün anlatım uygulamalarının kullanılmasını engelleyecektir kuşkusuz. Buna karşın, ‘güdümlü roman’, ‘düşüncüsel roman’ ile ‘siyasal roman’lar hem biçim/biçem, hem de içerik olarak birbirinden ayrık görünüm sunmaktadır.

Çağcıl siyasal romanların en önemli niteliklerinden birisi eleştirel bir bakışa iye olmasıdır. Büyük anlatıların önemini yitirdiği bu yeniötesi dönemde yazarlar, düşüncülere olan güvenlerini yitirmiş olduklarından, hem kendileri, hem de eski ülkü arkadaşlarıyla bir hesaplaşma içindedirler. Siyasal romanlarda kişilerin kimliği kadar zaman ve uzam kullanımı da çok önemlidir.

Yeniötesi romanlarda, anlatının gerçeklikle bağlarını sorgulamak ve koparmak için okura seslenilerek, romanın bir kurmaca olduğu anımsatılır. Buradan devinimle, yeniötesi romanların siyasal içerikli olamayacağı görüşü ileri sürülebilir. Ancak yeni ya da eski anlatım uygulamaları kullanılarak roman yazılsa da, her sözcüğün açık ya da örtük bir anlamı vardır. Çünkü dil bir bildirişim aracıdır ve hangi uygulamayı ya da erekle yazılırsa yazılsın, sonsuz göstergeler dizgesi içinde çoklu düşüncüsel anlam üretmektedir. Kışkırtıcı bir biçemle yazılan romanlar okurda derin etkiler uyandırabilir ve sorgulama başlatabilir. Örneğin 60’lı yıllarda büyük bir akım olarak öne çıkan Yeni Roman, her ne kadar kişiyi odağından çıkaran ve anlatıyı nesnelere egemenliğine bırakan bir eğilim olsa da, kimi düşünürlerin deyişiyle, ‘dönemin en insancıl romanıdır’ ve en acıklı toplumsal görünümünü sunmayı başarmıştır. Bu bağlam da, içinde bulunduğumuz çağın anlatım aracı olan yeniötesi romanın da böyle bir işlevi olabileceği savı ileri sürülebilir.

SONUÇ YERİNE

İnsan ve içinde yaşadığı toplum ve kurumlar birbirlerine yadsınamayacak biçimde bağlıdırlar. Roman kurmacası ve yönetme sanatının birçok benzeşik niteliği vardır. İnsan ve siyasal dizge arasında da kaçınılmaz karşılıklı bir ilişki konuşlanmıştır. Siyasa insan odaklı olduğuna göre romanla ilintilenmesi doğaldır. Bu nedenle roman ve siyasa arasında ilişki mantıksaldır, çünkü insan onun aracıdır ve toplum onun yaşam kaynağı olduğu kadar eylem alanıdır da (Kovac, 2002, s. 45). Bu ilişki kalıcı ve temeldir kuşkusuz, siyasa insanın davranışını, eylemini ve devinim alanını

belirler. Siyasa ile siyasal romanı birbirinden ayıran temel etken, siyasal romanın insansal olgulardan yana tutum belirlemesidir. Siyasal roman, kişi ile toplum, tarih ile onun kurmaca ölküsellığı arasındaki eytişimsel ilişkilere önem verir. Her ne kadar günümüzde değişik bir görünüm sunsa da, siyasal roman bu ilişkileri öne çıkarır, bu nedenle de romanlarda insansal koşulları belirleyen varoluş yazgısı ve erke ilişkileri eytişimsel olarak işlenir. Ancak bu ilişkiler bir bireşime ulaşacak kadar iyimserlikle sunulmaz. Çünkü toplumsal yaşam baskıcı dizgenin güdümü altına girmiştir. Kişisel devinimler de her biçimde anamalcı dizgenin sınırlarını aşamaz. Başkaldırılar törel olmaktan ileri gidemez. Siyasal roman, doğrudan siyasal dizgenin eleştirisini yapmaz, bu dizge içinde ki kişinin acıklı yazgısıyla ilgilenir. İnsan kendi doğasına aykırı biçimde yapılan dayatmalara boyun eğmek zorunda kalır. Siyasal roman bu acıklı görünümün bir anlatımı olarak anlamlıdır. İnsan toplumsal olanla anlaşmazlığa düşünce roman siyasallaşmaya başlar.

“Siyasal roman kahramanı için gerçeklik, kendiliğinden ve ivedi bir veri değildir” (Kovac, 2002, s. 49). Erke kümeleri çatışma içine girerler ve karşıtlar gerilim yaşarlar. Bunun sonucunda doğan düşünsel ve düşüngüsel düş kırıklıkları siyasal romanın ilgi alanına girer. ‘Siyasal romanın görevi erkelerin büyüsunün bozmak ve eleştirmek değildir; o çözümleme ve gözlem yapar ve insanın kurumlarla girdiği acıklı ve çelişkili durumları ortaya koyar’ (Kovac, 2002, s. 54). İnsan hem dayatmacı baskıcı dizgenin yaratıcısı hem de kurbanı durumundadır. Kurbanlar, toplumsal çelişki, yanlış anlama ve açmazların tek tanıklarıdır. Roman kahramanı dünya ile bir savaşıma girmez. Çünkü o günümüzde güçsüz ve acınacak bir durumdadır. Dizge il insan arasındaki ilişki bundan böyle çözümsüz ve kötümser gibidir.

Siyasal romanın eleştirel yanı baskıcı dizgelere ve yanlış değerlerin yüceltilmesine karşı sanatsal bir tanıklıktır. Siyasal romanın sanatsal yanını tartışmalı duruma getirecek düşüngüsel bağlanımları olmamalıdır. Gerçeğe ve adalete karşı yapılan kötüye kullanmaların tersini göstermeyi erek edinir. O kurbandan yana bir tutum takınır. ‘Çağının yazarı ve insansal ağılatının tanığı olan romancı, imgelemi ve öyküleme erkesiyle en küçük ayrıntısına kadar evrensel değerlerin arayışına girer’ (Kovac, 2002, s. 55).

‘Siyasal roman yazarı bir ileti ya da sav ileri sürmez. O, kişiye dayatılan acıklı durumun tanıklığını yapar’ (Kovac, 2002, s. 56). Gerçekliğin dayatıldığına ve de toplumsal bir gerçeklikten söz edilemeyeceğine göre, romancı da gerçeklik kaygısı gütmmez romanında. Siyasal romanın bir gerçekliğı kanıtlama gibi bir zorunluluğı da yoktur. Burada niçin siyasal romancı düşüncelere kişileri yeğler? Sorusunu sormak gerekir. Buna yanıt

vermek zor olmasa gerek. Çünkü insanlar için ölümcül olan düşüncelerdir. Gerçekte, iyi niyetle ortaya çıkan düşünceler -atom bombasının kullanım örneğinde olduğu gibi- son derece öldürücü bir duruma dönüşebilir. Düşünceler, toplumsal düzeni kurmaya yönelik olarak dizgeleşirse kalıcı bir baskı aracı olarak kalabilir. Siyasal roman tarih boyunca ezilen, acı çeken insanın törel durumunun ağıltısal bir görünümünü sunar.

KAYNAKLAR

- Aytaç, G. (2000). Edebiyat yazıları 1995-2000. Ankara: Multilingual Yayınları.
- Aristote, (1960). Politique, I (9), Belles Lettres.
- Belge, M. (1994). Edebiyat üstüne yazılar. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eagleton, T. (1996). İdeoloji, (Çev. Muttalip Özcan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ecevit, Y. (2002). Türk romanında postmodernist açılımlar. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Eyigün, S. (2003). Edebiyatta politik roman. İstanbul: Aktif Yayınları.
- Eyigün, S. (2005). Edebiyat ne zaman “politik” olabilir?, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Der.*, Sa. 14 (1), ss. 247-252, Adana.
- Eyigün, S. (2007). Modern ve geleneksel romanın temel farkları ve politik güdümlü romanın modern roman içindeki yeni konumu, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Der.*, Sa. 16 (2), ss. 261-268, Adana.
- Gümüş, S. (2015). Politik romanları nasıl düşünmeliyiz? <http://kitap.radikal.com.tr/makale/haber/politik-romanlari-nasil-dusunmeliyiz> - 420984, Erişim Tarihi: 08.11.2016
- Howe, I. (Şubat 1987). Politik roman kavramı, (Çev. Nesrin Kasap), *Adam Sanat Dergisi*, No:15, s. 70-77, Ankara.
- Kovac, N. (2002). Le roman politique, fictions du totalitarisme. Paris: Edition Michalon.
- Moran, B. (1998). Türk romanına eleştirel bir bakış. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (2003). Türk romanına eleştirel bir bakış 2. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Moran, B. (1991). Edebiyat kuramları ve eleştirisi. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Tilbe, A. (2012). Bir düşülkenin sonu: Tahsin Yücel'in *Gökdelen*'i, Lütfiye Cengizhan (Ed.). XII. Uluslararası Dil, Yazın, Değişbilim Sempozyumu, (18-20 Ekim 2012), *Bildiriler Book of Proceedings*, Yayın no: 146, s. 236-242, Trakya Üniversitesi Yayınları, Edirne.
- Tilbe, A. ve Tilbe F. (2015). Reşat Enis Aygen'in *afrodit buhurdanında bir kadın* adlı romanında çalışma ilişkileri: Yazın toplumbilimsel oluşumsal yapısalıcı bir inceleme, *Humanitas – Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Bahar, (5), s. 187-216. Tekirdağ.
- Yaman, M. (2008). Çağdaş Fransız toplumsal önceleme romanı. Erzurum: Fenomen Yayınları.
- Yaşar, H. (2012). Rıfat Ilgaz'ın *Yıldız Karayel* romanının politik roman türü içindeki yeri, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Sa: 31, s. 93-103, Konya.